

Multimediateokseen sisältyvät tekstilainaukset eivät saaneet tavanomaisuutensa vuoksi suojaa tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuina kirjallisina teoksina. Tekijänoikeuslain 22 §:n sitaattisäännös ei tullut sovellettavaksi yksittäisiin tekstilainauksiin, koska siteerauksen kohteena ei ollut lain 1 §:ssä tarkoitettu teos.

Selostus asiasta

A Oy on 27 päivänä kesäkuuta 1995 päivätyllä kirjelmällään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko hakijan kustantamassa multimediateoksessa käytetty tekstisitaatteja tekijänoikeuslaissa säädetyn sitaattioikeuden mukaisesti.

A Oy kustantaa taiteilija B:n multimediateoksen, joka käsittelee 2000-luvun naiseutta. C -niminen taideteos toteutetaan installaatiomuodossa ja se tulee olemaan esillä taidemuseoissa ja vastaavissa näyttelytiloissa. Teos esitetään myös CD-ROM-muodossa. Työ on materiaaliltaan laaja ja se perustuu sekä voimakkaaseen visuaalisuuteen, rikkaaseen äänimaailmaan, pelinomaisiin osioihin että sosiologiseen ja tilastotieteelliseen lähdemateriaaliin.

Hakija toteaa, että C on poikkeuksellinen taideteos. B:n teokseen sisältyy muun sen sisältämän materiaalin ohella noin sata muutaman lauseen sitaattia. Teoksen ensimmäisessä osiossa näkökulmaa laajentavat sitaatit muodin huippusuunnittelijoilta. Teoksen toiseen osioon sisältyy kuusi sitaattia maailmankuuluilta naisilta. Kolmas osio sisältää kymmenen sitaattia. Sitaatteja sisältyy lisäksi teoksen sellaisiin osioihin, jotka eivät vielä ole valmistuneet.

Hakija toteaa, että taiteilija B on sijoittanut teoksessaan tekstisitaatit yhteyteen, jossa visuaalisuus ja typografiset manipulaatiot ovat temaattisesti hallitsevia. Teoksessa käytetyt tekstisitaatit ovat lainausmerkeissä ja sitaatit on varustettu siteerattavan nimellä. Käytettyjen sitaattien ja niiden lähteiden luettelo tulee täydellisenä multimediateoksen loppuun. Teoksessa käytetyt tekstisitaatit ovat peräisin hyvin eri tyyppisistä lähteistä, muun muassa aikakauslehdistä. Useimmat tekstisitaatit, joita teoksessa on käytetty, ovat useaan kertaan lainattuja ja alkuperäisen lähteen selvittäminen on monessa tapauksessa mahdotonta. Hakija toteaa, että silloin kun teoksessa on käytetty pitempää tekstisitaattia, esimerkiksi kappaletta runosta tai romaanista, on asianomaiselta oikeudenhaltijalta pyydetty henkilökohtaisesti lupa hänen tekstinsä käyttöön.

Hakijalle on tärkeää, että kuvatun kaltainen tekstisitaattien käyttö kuuluu tekijänoikeuslaissa säädetyn sitaattioikeuden piiriin. Mikäli tekijänoikeusneuvosto katsoo, että sitaattioikeutta ei ole käytetty tekijänoikeuslaissa tarkoitettulla tavalla, on taitelija B:n ryhdyttävä muokkaamaan uudelleen teoksen synopsista. Teos tullaan joka tapauksessa näillä näkymin julkaisemaan tammikuussa 1996.

Hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä oheen tulosten teokseen sisältyvistä teksteistä sekä esimerkkejä tekstisitaatteja sisältävistä teoksen osista. Esimerkiksi yhteen multimediateoksen kuvaan, jossa aiheena on tyttönukan pää, sisältyy teksti " (All) the world agreed that a blue-eyed, yellow-haired, pink-skinned doll was what every girl treasured." Tekstisitaatin alla on mainittu T:n nimi kuvaamaan, kenen lausumasta on kysymys.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto

Yleistä tekijänoikeudesta

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojatuista teoksista muun muassa kaunokirjallinen ja selittävä kirjallinen esitys. Tekijänoikeussuoja koskee paitsi teosta kokonaisuutena myös sen yksittäistä omaperäistä osaa.

Saadakseen tekijänoikeudellista suojaa teoksen tulee olla luovan ja omaperäisen työn tuote eli yltää niin sanottuun teostasoon. Omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos kenenkään muun kuin tekijän ei voitaisi olettaa päätyvän samanlaiseen lopputulokseen, jos ryhtyisi itsenäisesti vastaavaan työhön. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä ei ole muita vaatimuksia, eikä tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla esimerkiksi ole merkitystä. Laissa ei ole annettu tarkkoja sääntöjä teostason arvioimiseksi. Ratkaisu tehdään harkinnan perusteella yksittäistapauksittain.

Tekijänoikeus ei suojaa teoksen tietosisältöä, aihetta tai ideaa, vaan sitä muotoa, jossa ne on ilmaistu. Tekijänoikeussuoja syntyy suoraan lain nojalla, joten rekisteröintiä tai muita toimenpiteitä ei edellytetä.

Tekijänoikeuslain 22 §:ssä säädetään sitaattioikeudeksi kutsutusta tekijänoikeuden rajoituksesta. Säännöksen mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tekijänoikeuslaissa ei ole asetettu lainaukselle tarkkoja rajoja, vaan sitaatin laajuutta ja sallittavuutta on tarkasteltava tapauskohtaisesti. Lain valmistelutöiden mukaan:

"Tästä tuskin voidaan antaa yleistä sääntöä, vaan on kysymys kussakin yksittäistapauksessa ratkaistava olosuhteiden perusteella, jolloin lähinnä on otettava huomioon lainauksen tarkoitus sekä lainatun osan ja koko teoksen laajuuden välinen suhde." (komiteamietintö 1953:5, s. 56)

Sitaattioikeuden käyttäminen edellyttää lisäksi tekijän moraalisten oikeuksien huomioon ottamista eli yleensä tekijän nimen ja lähdeteoksen mainitsemista. Tekijänoikeuslain 3 §:n 1 momentissa nimittäin säädetään, että kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii.

Arvioitaessa sitaattioikeuden sallittavuutta ja rajoja on ensin tarkasteltava, onko siteerauksen kohde suojattu teos. Tekijänoikeuslaissa ei rajata mitään teostyyppiä suojan ulkopuolelle. Käytännössä teostaso vaihtelee teostyypeittäin. Yksittäisen lauseen ja asettelun eli layoutin tekijänoikeussuojaa arvioidaan yleisten periaatteiden mukaan.

Tekijänoikeusneuvosto on katsonut esimerkiksi lausunnossaan 1992:15, että tavanomainen lause, jota on käytetty painettuna myytäväksi tarkoitettuihin paitoihin, ei saanut suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittamana kirjallisena teoksena. Myöskään lauseen asettelu eli layout ei saanut suojaa lain 1 §:ssä tarkoitettuna taiteellisena teoksena.

Tekstisitaatit B:n multimediateoksessa

Hakijan tekijänoikeusneuvostolle toimittamista multimediateokseen liittyvien kuvien englanninkielisistä teksteistä voidaan todeta, että ne ovat tavanomaisia, joskin tunnettujen julkisuuden henkilöiden esille tuomia, lähinnä toteamuksiin tai mietelauseisiin verrattavia lauseita. Edellä mainitun T:ltä siteeratun tekstin lisäksi hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä seuraavat tekstisitaatit: V:n "In order to make people to think you do have to emotionally hurt them in some way", J:n "A garment can function either as a fetish or as a transitional object", S:n "To be a woman is something so strange, so confusing and so complex that only a woman can manage to do it", M:n "It isn't what I do, but how I do it. It isn't what I say, but how I say it and how I look when I do it

and say it" ja O:n "I believe that in few generations the concept of body will totally change". Kunkin siteeratun tekstin yhteydessä on mainittu kenen ilmaisemasta lauseesta on kysymys.

Tekijänoikeusneuvosto ei ole voinut arvioida, ilman tietoa edellä mainittujen lauseiden alkuperäisestä esittämisyyhteystä, muodostaako kukin lause itsenäisen osan jostain teoksesta vai onko kyseessä vain yksittäiset kirjalliseen muotoon saatetut toteamukset. Julkisuuden henkilöiltä siteeratut lauseet saattavat olla vain yksittäisiä, tiettyyn henkilöön olennaisesti liittyviä lauseita. Ne voivat olla myös osia siteeratun henkilön runosta tai vastaavasta kirjallisesta teoksesta. On oletettavaa, että julkisuuden henkilöiden esittämät ajatukset ovat tulleet esille esimerkiksi jonkin suullisen haastattelun tai vastaavan tapahtuman yhteydessä ja sitä kautta ne ovat muodostuneet kiinteäksi osaksi julkisuuden henkilön persoonaa.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, huomioon ottaen tekijänoikeusneuvoston käytettävissä olleet tiedot, että edellä mainitut tekstisitaatit ovat tavanomaisia eivätkä B:n teoksessa siteeratut, alkuperäiset siteerauksen kohteena olevat lauseet saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuina kirjallisina teoksina. Esitettyjen sitaattien todennäköisistä esittämisyyhteysistä on pääteltävissä, että alkuperäisten tekstisitaattien asettelu on tavanomainen eikä niitä suojata tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna taiteellisena teoksena.

Edellä mainitulla perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoo, että tekijänoikeuslain 22 §:n sitaattisäännös ei tule sovellettavaksi, koska siteerauksen kohteena ei ole lain 1 §:ssä tarkoitettu teos. MultimEDIATEOKSEN kuvamateriaaliin liitetyt sitaatit eivät ole tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja teoksia eikä sitaattien laajuutta tai tarkoitusta ole tarpeen arvioida. Muun muassa hyvään journalistiseen tapaan liittyvä hyvä tapa kuitenkin edellyttäne, että sitaatin yhteydessä mainitaan, kenen ajatuksesta on kysymys. Se ei kuitenkaan liity tekijänoikeuslain 22 §:ssä säädettyyn vaatimukseen hyvän tavan noudattamisesta.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että silloin kun on kyse on pidemmistä sitaateista eli sellaisista, jossa siteerauksen kohteena on itsenäinen teos tai itsenäinen osa teoksesta, tekijänoikeuslain 2 §:ssä säädetty taloudelliset oikeudet ja 3 §:ssä säädetty moraaliset oikeudet pääsääntöisesti edellyttävät, että siteeratun teoksen oikeudenhaltijalta saadaan lupa tällaiseen menettelyyn. Siteerauksen sallittavuus ja laajuus ilman oikeudenhaltijan lupaa lain 22 §:n mukaisesti on harkittava kuitenkin kussakin yksittäistapauksessa erikseen.

Hakija on ilmoittanut pidempien sitaattien ollessa kyseessä kysyneensä luvan kultakin oikeudenhaltijalta teoksen käyttöön. Tilanne voidaan rinnastaa tekijänoikeuden taloudellisten oikeuksien luovutukseen, jonka laajuus ja käyttöyhteys ovat sopimuksenvaraisia asioita ja sopimusosapuolten keskenään vapaasti määriteltävissä.

Lausuntopyyntöön liitettyjen yli sadan sitaatin osalta tekijänoikeusneuvosto ei ole tarkastellut niitä erikseen yksittäisinä sitaatteina. Tässä lausunnossa lausutut periaatteet soveltuvat sellaisinaan myös niihin. Teostason alapuolelle jäävien sitaattien osalta tekijänoikeuslain 22 § ei tule sovellettavaksi ja teostason ylittävien osalta vaaditaan joko lupa oikeudenhaltijalta tai siteerauksen sallittavuus lain 22 §:n nojalla on harkittava erikseen kussakin yksittäistapauksessa. (jaosto)